ФИФІ ФЫМЫГЪЭПУД, ФИ ІЕЙ ФЫМЫГЪЭПЩКІУ

АДЫГЭ ПСАЛЪЭ

АДЫГСКОЕ СЛОВО

КЪБР-м И ПАРЛАМЕНТЫМРЭ ПРАВИТЕЛЬСТВЭМРЭ Я ГАЗЕТ ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КБР

1924 ГЪЭМ И МЭКЪУАУЭГЪУЭ МАЗЭМ И 1 ЛЪАНДЗРЭ КЪЫДОКІ

№161 (22.569) ● 2013 гъэм шыщхьэуІум (августым) и 21, бэрэжьей ● Тхьэмахуэм тхуэ къыдокІ ● И уасэр сомИ 3-щ ● adyghe@mail1.ru adygheale.ru

КъБР-м и Іэтащхьэр щыхьэт тохъуэ

● Псыхуабэ зэІущІэ

Сурэтыр **КЪАРЕЙ Элинэ** *трихащ.*

Къанокъуэ Арсен хэтащ Кавказ Ищхьэрэ федеральнэ округым и социально-экономикэ зыужьынырэм пыщІа Іуэхуэхмкіэ правительствэ комиссэм и зэІущІэу УФ-м и Премьер-министр Медведев Дмитрий Пятигорск (Псыхуабэ) щригъэкІуэкІа.

ЗЭХУЭСЫМ щытепсэлъыхьащ Кавказ Ищхьэрэ федеральнэ округым 2025 гъэм нэсыху зэрызиужьыну къэрал программэм, зэман кІыхьым тещІыхьа къэрал экономикэ политикэм, льэпкъ зэгурыІуэныгъэ кІыхьэгъэпэщынымрэ, географие политикэр пхыгъэкІыным я Іуэхукіэ УФ-м и Президентым 2012 гъэм накьыгъэм и 7-м кІыдигъэкІа унафэхэр гъэзэщІа зэрыхьым.

УФ-м и Правительствэм и Унафэщым гулыитэ хэха хуищІащ Кавказ Ищхьэрэм зегъэужьыныкІэ къэрал программэр гъэзэщІэным икІи жиІащ щІыналъэхэм я инвестицэ щытыкІэр егъэфІэкІуэным, бизнесым, абы хиубыдэу туризмэм и ІэнатІэми зегъэужьынымкІэ Іэмалхэр кІыдзэгъэпэщын, апхуэдэу щІыналъэхэм я бюджетхэр дотацэхэм зэрельытар къэгъэтІэсхьэн зэрыхуейр. Премьерым кІыдзэрилытэмкІэ, апхуэдэу унафэщІхэм я нэІэ трагъэтын хуейщ узынщагъэр хъумэным и ІэнатІэм, абы хиубыдэу медицинэм и лэжьакІуэхэм я улахуэм хэгъэхъуэнымрэ медицинэ Іуэхутхьэбзэхэр егъэфІэкІуэнымрэ.

Зэ́ІущІэм кІыщыщыпсальэм КъБР-м и Іэтащхьэ Къанокъуэ Арсен жиІащ Урысей Федерацэм и Президентым илъэс кІуам и накьыгъэ маэмк кІыдигъэкІа указхэр гъэзэщІэным Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и къэрал властым и органхэм зэкІэлъыкІуэу зэрелэжьыр. КъБР-м кІыщызэрагъэпэщащ а указхэмрэ къэралым и Іэтащхьэм и адрей унафэхэмрэ гъэзэщІа зэрыхьым кІэлыплъ комиссэ щхьэхуэ.

«Зэман кІыхьым теухуауэ къэралым иригъэкІуэкІ экономикэ политикэм и Іуэхукіэ» УФ-м и Президентым и Указыр зэрагъэзэщІэнум и фІыгъэкІэ КъБР-м 2020 гъэм ирихьэлІэу лэжьапІэ ІэнатІэщІэу мин 30-м нэблагъэ кІыщыдзэрагъэпэщынщ, экономикэм кІыхьалхьэ инвестицэхэр 2018 гъэм ирихьэлІэу хуэдэ 1,7-рэ нэхъ мынэхъ машІэкІэ хагъэхъэнущ, 2011 гъэм елыытауэ валовэ щІыналъэ продуктыр 2018 гъэм хуэдитІым щІигъукІэ нэхъыбэ хъунущ, а зэман дыдэм кІриубыдэу лэжьыгъэм къыпэжІуэ хьерри апхуэдиз дыдэкІэ хагъэхъуэнущ.

Къанокъуэ Арсен апхуэдэу кІыдзэхуэсахэр щыгъуаз ящІащ бюджетым и хэхъуэхэр нэхъыбэ щІыным, дотацэхэр гъэмэщІэным хуэгъэзауэ республикэм щекІуэкІ лэжьигъэм. Къапщтэмэ, 2012 гъэм и бюджетым щыщу дотацэхэр процент 49,9-рэ хьуауэ араш, нэгъуэщІу жыпІэмэ 2005 гъэ ІьандзрэР федеральнэ дэІэпыкъуныгъэр процент 15-кІэ ягъэмэщІащ. «Дэ бюджетым и хэщІ псори куууэ зэпэтлыытащ, кІыщыдзбгъэхуэ зыщу щыІэхэр дощІэ, абы кІыхьэкІыу, сІызэреплъымкІэ, УФ-м и Президентым нэгъабэ и накъыгъэ мазэм кІыдигъэкІа указхэм ябкъ иткІэ дыубзыхуа псори дгъэзэщІэнуц», - жиІащ КъБР-м и Іэтащхьэм.

Зэ́ІущІэм кІыщыхагъэщащ сабий садхэм я бжьыгъэр нэхъыбэ щІын и льэныкъуэкІэ Къэбэрдей-Балъкъэрым зыхуигъэувыжа кІалэнхэр тэмэму зэригъэзащІэр. Иужькіэ журналистхэм щахуэзами Къанокъуэ Арсен кІытригъэзэжри жиІащ КъБР-м и район, кІалэ псоми зи школ кІуэгъуэ мыхъуахэр зэкІуалІэ Іуэхущ Іапі эхэр зэпэубыдауэ щымытынымкІэ Іуэху пыухыкІэхэр зэрагъэзащІэр. «Дэ абы зэпымыууэ дыкІэльоПль. Зи школ кІуэгъуэ мыхъуахэр гъэсэныжмкІэ Іуэху зэмылІэужьыгъуэхэр зэпыдольыт. Апхуэдэ бгъэдыхьэкІэм зэІущІэм пщІэ зэрыщыхуащІар ди гуапэ хьуащ», - кІыхьгъэщхьэхкІащ КъБР-м и Іэтащхьэм.

Адэкіэ Къанокъуэ Арсен журналистхэр щыгъуаз ящІащ бюджет ІэнатІэм хиубыдэ Іуэхущ Іапі эхэм я лэжьакІуэ гуп щхьэхуэхэм я улахуэхэр 2018 гъэм нэсыху кІыдзэрэІэтыну щыкІэр зэраубзыхуар, абы ипкъ иткІэ язынкъуэ гупхэм я лэжьащІэр республикэм ику ягу щатым хуэдиз, дохутырхэм ейр абы нэхъыбэ хуэдитІкІэ нэхъыбэ ящІыну зэрамурадыр.

Къэбэрдей-Балъкъэрым апхуэдэу къэрал щэсыпІэр кІыщагъэсэбэпуръэ инвестицэ проектхэр щагъэзащІэ. Ведомствэхэм зэдай инвестицэ комиссэм иригъэкІуэкІа зэІущІэм 2013 гъэм УФ-м и къэрал щэсыпІэхэм тету захъшэ зыхуаутІыпщынухэм щыхагъэхуащ КъБР-м и инвестицэ проекту тІу - «Этана» ООО-мрэ «Юг-Агро» ООО-мрэ.

КъБР-м и Іэтащхьэмрэ Правительствэмрэ я пресс-Іуэхущ Іапі э.

Медведев Дмитрий псори дегъэгушхуэ

Мэшыкъуэ щекІуэкІ щІалэгъуалэ зэхьихьэр махуэ къэс нэхъ щІэщыгъуэ хьуурэ мэхьу. ШыщхьэуІум и 19-м ди хьэщІащ Урысей Федерацэм и Правительствэм и Унафэщ **Медведев Дмитрий**, УФ-м и Президентым и ліыкІуэу Кавказ Ищхьэрэ Федеральнэ щІыналъэм щыІэ **Хлопонин Александр**, УФ-м Егъэджэныгъэмрэ щІэныгъэмкІэ и министр **Ливанов Дмитрий**, Ставрополь крайм щІалэгъуалэ Іуэхуэхэмкіэ и комитетым и Іэтащхьэ **Шатская Ириндэ**, Кавказ Ищхьэрэ Федеральнэ университетым и ректор **Ливиткая Алинэ**, УФ-м и Къэрал Думэм и депутат **Казакова Ольгэ** сымэ, нэгъуэщІхэри. Абыхъэм зыщагъэгъуэзащ щІалэгъуалэм я жэрдэмымрэ Іуэхуэхэмрэ зыхуэдэм, ныбжьыщІэхэр зыгъэгушхуэн куэди зыхрагъэхуащ.

Хьэщ Іэ льапІэхэм щІалэгъуалэ лагерым зыщрагъэпІыныхьащ, Мэшыкъуэ щыІэхэсхэм я псэуалэр зрагъэлъэпІагъуащ. УФ-м и Правительствэм и Унафэщым Іэгуауэшхуэкіэ къэрабзлІагъащ щІалэгъуалэ нэхэгуэхэм. Абы жиІащ форумыр къэзыгупсысахэм, ар зэрІэзыгъэувахэм ящыщ зыуэ щыт пэтми, щІалэгъуалэм я Іуэху зытетыр зригъэщІэну, и нэІэ зригъэльагъуныр нэхъ кІыщтэу зэрыхъыхьар.

- Нобэ псэльэнур фэращ. Сэ ныбжьыщІэхэм сынывдэдІуэну сыкъэкІуауэ аращ, - захуигъэзащ Медведевым щІалэгъуалэм.

УпщІэхэр куэд хьурт, ауэ нэхъыбэр зыгъэпІейтейр езыхэр зыщыщ щІыналъэм зегъэужьа зэрыхьуну щыкІэрт.

Абхъаз Республикэм кІынкІа хьэщІэхэм ящыщ щІалэм къэрал унафэщІхэм фІыщІэшхуэ яхуищІащ Щхьэхуитныгъэм Апсныр щыщІэбзэн зэманым Урысейр зэрадзэпкъуэм папщІэ. Щалэр щІэупщІат дяпэкІэ къэралитІыр зэрызэдлажьэнуми, Медведевым жиІащ льэныкъуэ куэдкІэ Іуэху зэдащІэну зэрамурадыр.

Кхъухьтыатэхэм щат пщІэр зэрыныбжьыщ цІыхухэр зэкІэлъыкІуэным зэран зэрыхуэхьыр и жагъуэ хьуурэ жызыІа щІалэщІэм Медведев Дмитрий жриІащ зи ныбжь хэкІуэтахэмрэ ильэс 23-м нэмыса щІалэгъуалэмрэ гъуэгум техуэ уасэм и ныкъуэм фІэкІа ирамытру зыубзыху хабзэ къащтэныр зэрыфІэтэмэмыр.

Къэрэшей-Шэрджэсым сабий садхэр кІыззэремэщІэкІым иригъэвах пщащэм и упщІэм жэуап щритым, премьерым кІыхьигъащ Урысей псом сабий мин 550-м гъэсапІэхэр кІаззрылыымысыр. «Ди мурадщ зэман кІэщІым кІуриубыдэу а Іуэхур дгъэзэкІуэжыну», - фІэщхьуныгъэ хэлъу жиІащ Медведевым.

Зыуэ щыт къэрал экзаменым и фІымрэ и Іеймрэ зэпкърахьи щІыщІадзэм, Правительствэм и Унафэщым щІалэ щколыр къэзыух ныбжьыщІэхэм я щІэныгъэр кІыззэрапщІыгъэ щІыкІэм кІуэдэ хуэхъущІэми, абы и фІагъыр нэхъыбэу кІыззэрилытэр.

Щалэгъуалэм УФ-м и Правительствэм и Унафэщым хуаІэ упщІэр ГъунэжкІ, ауэ, Медведевым зэманыр кІыззэремэщІэкІым кІыхьэкІыу, куэдрэ зиІэжьэ хъуакъым.

Зэ́ІущІэм и кІэухым абы кІэрихьэлІа псоми сурэт зытрагъэхащ.

ЩОМАХУЭ Залинэ.
Налшык - Псыхуабэ.

«Адыгэ псалъэ» газетым и корреспондент Щомахуэ Залинэ Медведев Дмитрий иригъэкІуэкІ зэІущІэм хэтщ.

Мэшыкъуэ 2013

Зы Іуэхущ тщІэр

Урысей Федерацэм и Премьер-министрым сурэт ещІ.

УФ-м и Правительствэм и Унафэщ Медведев Дмитрий «Мэшыкъуэ-2013» щІалэгъуалэ зэхьихьэм щыкІуам КъБР-м щыщ граффист Къудей Астемыр и лэжьыгъэхэм еплъащ.

ЗЭХЫХЬЭМ «Зэкъуэтныгъэ» суэрэтым зыщригъэуфбэгъуну жэрдэм ищІащ Астемыр. «Апхуэдэ мурадыр си щхьэм къихьащ Урысейм и бзракыр щІэзэпэплъыхьым. Абы плъыфиц иІэщ, ауэ хужьыр иджыри плъыфиблу зэхэбгъэувэ хьунущ. АбыкІэ къэзгъэлъэгъуэну сызыхуэйр, ди бзракъэхэм я фэр зэммыщхьми, дэ дызэрызэкъуэтырщ. Къетхьэжьа Іуэхур къыддаІыгъащ Абхъазым, Осетие Ищхьэрэ-Аланием, Ставрополь крайм къикІахэм. Дэ псоми футболкэ плъыфэ зэмыщхь тщыгъщ, дыщызэІущІам, дауи, дызэрыцІыхуртэкъым, ауэ зы Іуэху зэдэтщІэну нужь дызэрихьам хуабжьу зэгъуджІащ», - жиІащ Астемыр.

Апхуэдэ Іуэху дахэм иужьит щІалэгъуалэм яхьхьащ Медведеври, Урысейм и льэпкъэр зэкъуэзыгъэувэ суэрэтым гу льитэри, Къудейм зыхуигъэзащ езыми и зы хьэтІ а творчествэм зыкъыхинэу.

КъБР-м и Правительствэм и Іэтащхьэм зэхьихьэм и хэщ-тегыр тритхэри, графикэ суэрэт зыбжани щІигъужащ.

НЫБЭЖЬ Таисэ.

Спортым зегъэужьыным - сом мелуани 5,8-рэ

УФ-м и Правительствэм и Унафэщ Медведев Дмитрий Іэ щІидзащ щІыналъэхэм спортым зыщегъэужьыным хухах субсидиехэр зэрытрагуащэм. Абы ипкъ иткІэ федеральнэ бюджетым и ахъщэу КъБР-м сом мелуани 5,8-рэ кІыхуаутІыпщынущ.

Субсидиехэр ягуэш «2013 гъэм, апхуэдэу 2014, 2015 гъэхэм я лъэхъэнэм федеральнэ бюджетым и Іуэхукіэ» законым ипкъ иткІэ. Псори зэхэту къэралым и спорт организацэхэм ядэІэпыкъуным сом мелуан 360-рэ трагъэкІуэдэнущ.

КъБР-м и Іэтащхьэмрэ Правительствэмрэ я пресс-Іуэхущ Іапі э.

Къэрал, республикэ бюджетхэм я хьэкъкІэ

● ПсэупІэ

КъБР-м Ухуэныгъэмрэ архитектурэмкІэ и министерствэм, я псэупІэхэр ирагъэфІэкІуэн папщІэ, унагъуэщІэу 197-м мы гъэм сертификатхэр ирытынущ. Ар нэгъабэ елъытауэ процент 21,6-кІэ нэхъыбэщ.

2011 - 2015 гъэхэм ятещІыхьа «ПсэупІэ» ФЦП-м «Унэгъащ Іэхэр псэупІэкІэ къызэрагъэпэщыр» и программэм гуэдэхэм зэрыщыгубзыхуам тету, УФ-м Ухуэныгъэмрэ ЖКХ-мкІэ и федеральнэ агентствэмрэ Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэмрэ абы теухуа зэгурыІуэныгъэ иджыблагъэ зэращІыІащ. ЗэгурыІуэныгъэм ипкъ иткІэ, федеральнэ бюджетым и субсидиеу сом мелуан 40-рэ мин 628-рэ, КъБР-м и бюджет зэхэтым щыщу сом мелуан 85-рэ мин 715-рэ а Іуэхум халъхьэнущ.

ЩОДЖЭН Динарэ.

● Сату

Доллар мелуан 30-м щІигъу и уасэ

Мы гъэм и I-II кварталым машинэхэр комплексым и хьэпщыпу къащхэчам щІата пщІэм и процент 37,1-р нэгъуэщІ щІыпІэхэм къращам хуоз. А зэманым кІуриубыдэу республикэм и предприятэхэм США-м и доллар мелуан 30,86-рэ и уасэ къэрал щыб сату ирагъэкІуэкІащ.

ТПЭІЭЩІЭ къэралхэм доллар мелуан 24,59-рэ и уасэ (процент 72,8-кІэ нэхъ мащІэ), СНГ-м щыщ къэралхэм я деж доллар мелуани 6,26-м пэкІуэ (процент 43,2-кІэ нэхъ мащІэ) хьэпшыпп къращащ.

Хамэ щыпІэ жьжьэхэм ящыщу я Іэдакъэщэкіэхэр нэхъыбэу ди республикэм къращэ Италиемрэ (процент 19,6-рэ), Китаймрэ (процент 15), Германием (процент 10,1-рэ), СНГ-м хэт къэралхэу Украинэм (процент 16,6-рэ), Азербайджаным (процент 2,1-рэ).

КЪЭРЭЩЕЙ Элеонорэ.

Дунеймщыхьыбархэр

Мылъку зэгъэзэхуэкІэщІэ

Илъэсищым къриубыдэу сом триллионым щІигъу кьыз эрыдигъэхуэн Іэмалхэр кІигъэтащ УФ-м Финансхэмкіэ и министерствэм.

А Іэмалхэр щызэпкърыха законопроектыр Правительствэм ягъэхьащ, хэплъэн щхьэкІэ. Апхуэдиз ахъщэ кІахудигъэхуэну кІалъытэ щІыхур пенсэ щагъакІуэ ныбжьыр ягъэІапхъуэмэ, апхуэдуи сабий етІуанэ е нэхъыбэ къэзылъхуа анэхэм хухах ахъщэр ямытыжмэ.

Дызэрыщыгъуазэщи, «анэхэм я мылъкур» 2016 гъэм и дыгъэгъазэм и 31 пщІондэ ятыну унафэ щыІэщ. Ар ятыным памыщэмэ, 2017 гъэм кьыщыщІэдзауэ илъэс къэс сом мелард 300 - 330-рэ кьыдагъэхуэфыну кьабжащ. Экономикэ еджапІэ нэхьыщхьэмрэ щІэныгъэлІхэу зохяйтвэмкІэ Урысей академиемрэ я щІэныгъэлІхэу законопроектым елэжьахэм кьызэрагъэлъытэмкІэ, а ахъщэр хуэмыщІауэ псэу унагъэхэм щапІсабийхэм ядэІэпыкъуным хухахмэ нэхъ тэмэмщ. Абы илъэсым текІуэдэнур сом мелардищэщ.

Дэфтэрым кьызэрыщыгъэлъэгъуамкІэ, къэрал мылъкур зэрагъэзэхуэн хуей хьунущ къэрал кьулыкъущІапІэхэми, егъэджэныгъэ, узыншагъэр хьумэн Іэнатіэхэми.

Законопроектыр мы гъэм и фокІадэм и пэщІэдзэм къэралым и Президентым хуагъэхьыну я мурадщ. Аращ къэрал мылъкур зэгъэзэхуа зэрыхъуну щІыкІэм и унафэр зыщІынури. Ауэ шэч зыхэмылъыр зыщ: къэралым и цІыху куэд арэзы техьэну кьыщІэкІынукьым апхуэдэ «бгы щІэкъузкІэм».

Ильэс 60-кІэ зэрымыльэгъуауэ

Корее Ищхьэмрэ Ищхьэрэмрэ щыпсэухэр, кьапщтэмэ, зы льэпкьщ, ауэ 1950 - 1953 гъэхэм а щІыналъэм щекІуэкІа зауэм ахэр зэпэІэщІэ ящІащ.

Ищхьэрэ щІыналъэм щыпсэу я Іыхьлыхэр илъэс 60 хьуауэ зымыльэгъуа цІыхуми 70-м щІигъу щопсэу Корее Ищхьэм. Апхуэдиз илъэскІэ зэпэІэщІэу, зэхуэныкъуэу псэуахэм я жьщхьэ (абыхэм я нэхьыбэр илъэс 70-м щІигъуац) иджы зэрыгъэтыжьынымкІэ гугъэ яІэ хуэщІ - КНДР-м и правительствэм Корее Ищхьэм и унафэщІхэм захуигъэзащ а унагъуэхэм щыщхэр зэхуэгъэзэжьыным теухуауэ. Абы и мызакъуэу, къэралхэр зэдэлэжьэнымкІэ хуэунэтІа жэрдэмхэри кьызэрилъхьащ. ЗэрытраухуамкІэ, шыщхьэуІум и 23-м абыхэм щытепсэлъыхьыну хуагъэфащэ Сеулрэ Пхеньянрэ я ліыкІуэхэр зыхэтыну зэІущІэм.

ЦІыху куэд дыдэ щыгуфІыкІауэ щытащ Берлин бльныр 1989 гъэм якъутэжу, Германие Демократие Республикэмрэ КъухьэпІэ Берлинымрэ щыпсэухэр зэкІэлъыкІуэну, я благъагъэ-Іыхьлыгъэхэр ямыгъэпщкІуу хуиту псэу зэрыхьэжам. Абыхэм я щапхъэм ирикІуэнырэ губзыгъагъэу кьалъытэ кьызэрыгуэкІ кІэрейхэми, ауэ яп лъэбакъуэр зычьи унафэщІ ямыгъэуту арауэ пІэрэ?

Хуиту сату ищІыным зэран хуэхъуркъым

Молдовэм Таможнэ зэгухьэныгъэм хьыхьэн идэркьым. Нэхъапэуэкіэ абы зэрыхэмыхьэнур жаІащ Украинэм и унафэщІхэми.

Пэжщ, иужьрейм хабзэ пыухыкІа гуэрхэм тету абы дэлэжьэну и мурадщ. Молдовэм щхьэусыгъуэу кІигъэльагъуэр Таможнэ зэгухьэныгъэм и тариф политикэр къэралыр Дунейпсо сату зэгухьэныгъэм зэрыхьыхьа мардэхэм зэрытемыхуэрщ.

«Таможнэ зэгухьэныгъэм дызэрыхэмыхьэр зыкІи зэран хуэхъунукъым ди экономикэ зыужьынымгъэми СНГ-мрэ Евросоюзымрэ я къэралхэм яхудиІэ сату зэпыщІэныгъэхэми», - жиІащ Молдовэм и МИД-м и унафэщІ Герман Наталье. Абы кьызэрыхигъащамкІэ, Украинэми хуэдэу, Молдовэр хущІокъу Евросоюзым хьыхь къэралхэм хуиту сату ядищІыным теухуа зэрыгурыІуэныгъэм Іэ тридзэну.

Зыгъэхъэзырыр ЖЬЭКІЭМЫХЬУ Маринэт.

Лъэпкъ Іущигъэ:

Армум хиса жыгыр мэгъу.

НОБЭ

♦1561 гъэм урыс пащтыхь Грозный Иван щхьэгъуэсэу ишащ кьэзрдеипщ Идар Темрыкьуэ ипхъу Гуащэнэ (Марие).

♦1963 гъэм СССР-мрэ Иордан Хьэшимит пащтыхьгъуэмрэ дипломатие зэхущытыкІэхэр зэхуаІэ хьуащ.

♦1964 гъэм Къэбэрдей-Балъкъэрым и цІыхубзхэм я V съезд екІуэкІащ.

♦Мароккэм и пащтыхь **Мухьммэд Еханэм** и ныбжьыр ильэс 50 ирокъу.

Дунейм и щытыкІэнур

«pogoda.yandex.ru» сайтым зэритымкІэ, Налшык пшэр техьэ-текІыу щыщытынущ. Хуабэр махуэм градус 22 - 24-рэ, жэщым градус 18 - 20 щыхьунущ.

● ПщІэ

Олимп мафІэр Іуащхьэмахуэ щыщІагъэнэнущ

Олимп мафІэр Къэбэрдей-Балъкъэрым и альпинистхэу Мэз Каринэрэ Ольмезов Абдул-Хьэлымрэ Іуащхьэмахуэ щыгум щыщІагъэнэнущ.

ОЛИМП комитетым иубзыхуащ Европэм и щыгу нэхъ гъагъэ дыдэм Олимп мафІэр дзэлухэнну командэ кІыхьэхар. Урысейм альпинизмэмкІэ и щІыналъэ федерацэхэм я лІыкІуэу 100-м ящыщу 6-р Къэбэрдей-Балъкъэрым икІасэрщ. Абыхэм хагъэхьащ Эверест дэкІа альпинист цІэрыІуэхэу Мэз Каринэрэ Ольмезов Абдул-Хьэлымрэ - ахэращ Олимп мафІэр Іуащхьэмахуэ щыгум щыщІагъэнэну дзыхь зыхуащІэр.

КъБР-м спортымрэ туризмэмкІэ и министрым и кІуэдэд Двуреченский Анатолий кІыззэрыджэІамкІэ, яубзыхуа гупым ящІыгъунущ Олимп комитетым щынагъэнщагъэмкІэ и кІулыкъым и лэжьакІуэхэр. МафІэр кІрахьэхьжьнуц споуборд истхэмрэ лыжникхэмрэ.

Фигу къэдгъэкІыжьынщи, Олимп мафІэ эстафетэм 2013 гъэм жэпуэгъуэм и 7-м щІидзэнущ икІи Сочэ щекІуэкІыну щІымахуэ Олимп джэгухэр-2014-р кьыщызэІуахкІэ нухьнущ. МафІэр Урысей Федерацэм и щІыналъэ 83-м я кьалащьхэхэм кІуэпІрахьнущ. Олимп джэгухэм я дамыгъэр Къэбэрдей-Балъкъэрым и кьалащхьэм 2014 гъэм и щІышІэм кьахьнущ, нужькІэ, мазаем и 1-м, Европэм и щыгу нэхъ гъагъэм драхьеинущ.

БАТЫР Марьянэ.

Тезых Іэмэпсымэхэр къэвгъэсэбэп

● Брифинг

Ильэсыр кьыззрихьэрэ республикэм и Гъэзугъэм аварие 450-м щІигъу кьыщыхъуащ. Абыхэм цІыхуи 113-рэ хэкІуэдащ, 575-м фэбжь щагъэтащ. Республикэм и УГИБДД-м и унафэщІым и къуэдзэ Кулиев Валерэ апхуэдэ бжыгъэкІэ къыщыхьащ Къэрал кІуэцІ Іуэхуэсмкі эмэ министерствэу КъБР-м щыІэм щекІуэкІа эзІущІэм.

МАЗИБЛЫМ кърикІуэхэм тепщІыхьмэ, аварие республикэм къыщыхъум нэгъабэ елыытауэ хэхъуащ.

- Гъэзугу насыпыншагъэхэр нэхъыбэу къызыхэкІ щхьэусыгуэхэм ящыщу зэрызекІуэ псынщІагъым зэрыщІрагъэгъур, къахуэкІуэ гъэзугум и адрей лъэныкъуэмкІэ зэрытехьэр, гъэзугу зэблэкІыпІэхэм чэзур уэим зэрыщащІыр, - къигъэлъэгъуащ Куликовым.

Чэфу рулым дэтІысхьа шоферхэм я зэранкІэ аварие 22-рэ къэхъуати, цІыхуитІ хэкІуэдащ, 29-м фэбжь хахащ. КъахуэкІуэ лъэныкъуэмкІэ зэрытехьам гъэзугу насыпыншагъэ 66-рэ кьрикІуащ. Абыхэм цІыкІу 30 хэкІуэдащ, 19-м фэбжь ягъэтащ. Шофер тхылъхэр ямыІэу автомашинэхэр зезыгъакІуэхэм я зэранкІэ къэхъуа аварие 47-м цІыкІу 17 хэкІуэдащ, 65-м фэбжь ягъэтащ.

- Гъэзугум зэрыщІыкІуэ хабзэр зымыгъэзащІэр шоферхэм я закъуэкъым, атІа лъэсрыкІэзэрыгъэхэмэ ар уэим ящІ. Дызрилъэж лъэхъэнэм ятха, цІыкІу 29-рэ зыхэкІуэда, 68-м фэбжь щагъэта, гъэзугу насыпыншагъэ 90-р си зэранкІэ лъэсырыкІуэхэрщ. ЗэрыжьтІащи, сакъэнигъэр ящымыгъупщэу, хабзэр кьызэпамыдамэ, а аварие зэр къэхъунутэкъым, - дыщІигъужащ а бжыгъэхэм Кулиевым.

Адэкі абы кьыззрихьигъащащи, рулым дэсхэм цыкнагъэншэ бгырыпхэр, абы къыдэкІуэу сабий щэнтжьейхэр къэгъэсэбэпыным и сэбэпынагъыр кьрадзэркъым. Ар гулъытэншэ ямыщІамэ, сакъэнигъэр ялэ ирагъэщамэ, зи гугъу тщІа гуауэхэр куэдкІэ нэхъ мащІэу щытынут. ПъэсхьэкІуэхэмэ Іэмал имыІэу хабзэр ягъэзащІэн хуейщ.

Илъэсыр кьыззрихьэрэ полицейхэм республикэ профилактикэ Іуэхугъуэ пщІы бжыгъэхэр ирагъэкІыта, гъэзугум зэрыщызекІуэ хабзэр 9800-рэ кьызэпадуаУэ кьыщІагъэщащ. Чэфу автомашинэр зезыгъакІуэу 1239-рэ, шофер тхылъхэр ямыІэу 855-рэ яубыдащ. А лэжьыгъэхэм адэкІи кьыпащэнщ.

Кулиев Валерэ зІыуІэмэ гулъытэ щхьэхуэ щыхуищІащ Къэбэрдей-Балькъэрымкіэ Къэрал автоинспекциэм и плъыр автомашинэхэр суроттех, видеозытхІэмэпсымэхэмкІэ кьызэрызэгъэпэщам. Абы зэрыжиІащи, гъэзугум тетхэми полицэм и лэжьыгъэр, ипэжьыпІэкІэ абыхэм я Іуэху бгъэдыхьэкІэр кьемызэгъыу, нэсу хамыщІэнкІыу къапыкІащ, сурэт, видео трахьну хуитыныгъэ яІащ.

Кьызэрыхэдгъэщащи, цІыхуи полицэм и лэжьакІуэм и Іуэху бгъэдыхьэкІэр хабзэм кьемызэгъыу, абы теухуауэ игъэхьэзыра административнэ дэфтэрэхэмкІэ мыварэмэ, зэрыпэн е административнэ кьуэдыр щхьэщахьи папщІэ ищхьэкІэ захуигъэзэну хуитщ. И лъэІум дыщІигъу хъунущ, езыр зэрымыкъуанзэм щыхьэт техьэу, ар къэзыгъэльагъуэу кьиныкъуэ, триха сурэтхэмрэ видеомрэ.

Бжыгъэхэр щхьэхэт зэрытехьэущи, республикэм гъэзугу-транспорт дисциплинэр щылъахъшэщ. Нэхъыщхьэр гъэзугум зэрыщызекІуэ хабзэхэр гъэззэщІэнкІэ, гудзакъэ пхапІэныкІэ, сакъэныгъэр пщымыгъупщэнкІэ.

УЭРДОКЪУЭ Жаня.

БлэкІам утыку зыкъыщещІыж

Зэманым и лъэкІыныгъэр инщ. Язныкьуэхэм деж блэкІар кьрегъэкІуэтыжкІи, гъунэгъу дыдэу уи пащхьэ кьрегъэувэж, и пэжи, и пщІи нэрыгъ кьыпхуещІ. Зыкъомрэ ерыщу ябзыщІа щхьхуэр гъащІэм и гущыІуэм кьытрельхьэж. БлэкІамрэ кьэкІуэнумрэ зэбгъэдешэж...

Кьудей Мухьэмэд

ТЭРЧ куейм хыхьэ Курп Ищхьэрэ кьуажэм щыщІальхьэжащ Хэку зауэшхуэм хэкІуэдауэ щыта зауэлІым и къупщхьэлъапщхьэр. 1940 гъэм дзэм даша Кьудей Мухьэмэд илъэс 19 фІэкІа хьурт тэкъым. Ар щыІэущ 131-нэ мотострелковэ дивизэм и 28-нэ армэм. 1941 гъэм Смоленск дежи зауэлІхэр нэмыцІэхэм щаІэрыхьащ. Ахэр хьыбарыншэу кІуэдахэм хабжат.

Мы гъэм накъыгъэм и 22-м «Факел» лъыхъуакІуэ гупым Смоленск и деж кьыщагъэтыжащ Кьудей Мухьэмэд Шупагуэ и кьуэм и къупщхьэлъапщхьэр. ЗауэлІыр щІалъхьатэкъым, атІэ сантиметр 30 хуэдизкІэ щы тетхъуауэ арат. Къупщхьэлъапщхьэм игъэсащ щІалэм и фочри, и пщэм илъа лэрыпсри. Лэрыпсым тетт зауэлІым и щІэ-ынэцІэрн, кьыщалъхуа гъэри.

«Пщэ зыхуэтщІ Руслан Палэ и кьуэ! Зыкъыпхуэзыгъаэзэр Смоленск и деж щы!» лъыхъуакІуэ гупым и унафэщІ, щІалэгъуалэр хэкупсэу гъэсэнымкІэ щІынальэм щы!» «Кьалэн» эгугъэныгъэм и унафэщІ Куликовскихэм Еленэщ. Ди гупым Хэку зауэшхуэм и зэманым хьыбарыншэу кІуэда зауэлІ мыщІыхуэм я кьупщхьэлъапщхьэр кьэлъыхьуэжьынымкІэ лэжьыгъэ ирегъэкІуэкІ. Гъэ кьэс кьыдогъуэтыж сэлэт мини 2-2,5-рэ.

2013 гъэм, накъыгъэм и 25-м лъыхъуакІуэ лэжьыгъэхэр ирагъэкІуэкІкІэрэ, кьагъуэтыжащ хьыбарыншэу кІуэдауэ щыта зауэлІым и къупщхьэлъапщхьэр. Абы и щІэ-ынэцІэр кьхуэтащ игъуэта пщэ лэрыпсымкІэ. Ар 1923 гъэм кьалъхуа фи лъахэгъу Кьудей Мухьэмэд Шупагуэ и кьуэрщ, 1941 гъэм хьыбарыншэу щытащ... Дэ запытщІащ сэлэтым и Іыхьлыхэмэ кьуэш бынхэмрэ абыхэм я бынышхэмрэ. Налшык кьалэ іэ щопсэу Кьудей Владимир Жантемыр и кьуэр, Іуэхум теухуауэ абы допсэльыІэ.

Сэлэтым и унагъуэм гукъыдэж яІэщ ар и Хэкум, Тэрч щІинальэм хыхьэ Курп Ищхьэрэ кьуэм щыІэ. Ар 1941 гъэм накъыгъэм и 22-м «Факел» лъыхъуакІуэ гупым Смоленск и деж кьыщагъэтыжащ Кьудей Мухьэмэд Шупагуэ и кьуэм и къупщхьэлъапщхьэр. ЗауэлІыр щІалъхьатэкъым, атІэ сантиметр 30 хуэдизкІэ щы тетхъуауэ арат. Къупщхьэлъапщхьэм игъэсащ щІалэм и фочри, и пщэм илъа лэрыпсри. Лэрыпсым тетт зауэлІым и щІэ-ынэцІэрн, кьыщалъхуа гъэри.

«Пщэ зыхуэтщІ Руслан Палэ и кьуэ! Зыкъыпхуэзыгъаэзэр Смоленск и деж щы!» лъыхъуакІуэ гупым и унафэщІ, щІалэгъуалэр хэкупсэу гъэсэнымкІэ щІынальэм щы!» «Кьалэн» эгугъэныгъэм и унафэщІ Куликовскихэм Еленэщ. Ди гупым Хэку зауэшхуэм и зэманым хьыбарыншэу кІуэда зауэлІ мыщІыхуэм я кьупщхьэлъапщхьэр. Абы и щІэ-ынэцІэр кьэлъыхь

Щикъухьащ адыгэр дунеижьым

Хьэщіэхэмрэ бысымхэмрэ.

Лъэпкъ къуэпсыр зэпызыщІэж Шыгъушэ Хъусен

● Хэкупсэхэр

Уафэхъуэпскіым идза щыблэр Іэубыдыпіэнщэу щІылъэм кьохуэхри, зылъэІэсыр еущыкьуей. Кавказым щыпсэу лъэпкъхэм апхуэдизу кьатехуат Урыс-Кавказ зауэр. Ди адыгэ лъэпкьри дунеижьым и дурэшхэм дикъухьат. Зы адэ-анэм кьилъхуаехэр зэлъэмыІэсыжьфу хамэ къэралхэм игуэша хъуауэ, лъэпкъ къуэпсхэр зэпычауэ нобэр кьыздэсым ЩокІуэкІ. Я щхьэ хуимыту лъэпкъыр зрагъэбгына ди адэжьхэр куэд щІащ дунеим зэрехьижрэ. Анэ бгьафэм щІача сабийуэ хэкум кьыхуэпабгъуэ я дунейр яхьащ. Абыхэм яхуэзэфІэкІар зыщ, я щІэблэм уэсят кьыхуагъэнэнырщ: «Хэкужьым вгъэзэжк, къуэш-шыпхъхуэр къэвгъуэтыж, адэжь лъапсэ фекІуэлІэжи, лъэпкъыр зыуэ зэкъуэвгъэувэж».

ТхЬэМ и шыкуркІэ нобэ а Іуэхум уэлэжьэхэр ди мащІэкъым. Хэкужьым къэзыгъэзэжыну хуейхэм ядоІэпыкьу КъБР-м и Правительствэр, Дунейпсо, Къэбэрдей Адыгэ Хасэхэр, «Пэрыт» зэгухьэныгъэр. Ди щІэныгъэлІхэм, журналистхэм дуней псом щикъухьа адыгэхэм я Іуэху зыІутым дыщагъэгъуазэ, лъэпкъхэм я зэпыщІэжыныгъэхэр зэІуащэж. Лъэпкъыл нэскІэ уэзджэ хьунухэри ябоунэху. АпхуэдизкІэ ди мащІэкъым Шыгъушэхи. Нэхъ кьыхэзгъэщыну сыхуейт егьэджакІуэу илъэс куэдкІэ лэжьа Шыгъушэ Алий, «Си лъэпкъыр - си кьежьапІэр» тхылъыр зи Іэдакъэщэкі, «Шыгъушэ зэгухьэныгъэм и тхьэмадэ, щІэныгъэлІ Шыгъушэ Хьэбил сымэ. Нобэ кьытхэмытыжми, ди лъэпкъым и щІэр фыкІэ игъэІуащ ЩІДАА-м и академик, медицинэ щІэныгъэхэм я доктор, профессор Шыгъушэ Хьэсэн.

Си тхыгъэр зытеухуа Шыгъушэ Хьусен Іэмин и кьуэри «И лъэпкъым щхьэкІэ зригъэуукІынщ» зыхужаІэхэм ящыщщ. Ар Новороссийск (ЩІмэз) кьалэм щопсэу, хьэрычэтыщІэщ, сытым дежи и мылькум псапэ хищІыкІыу апхуэдэщ, псом нэхъыщхьэраци, лъэпкъ Іуэхур зи гьащІэм гуэзыхуанэщ.

Шыгъушэхэ куэд щІауэ я мурадт лъэпкъ зэхуэс ящыну, ауэ Іуэхур и кІэм нэмысу ужьыхьыжьри. Ди республикэм и кьалэхэм, къуажьхэм щыпсэу Шыгъушэхэр зэщІэгъэуІуэныр Іуэху гугъутэкъым. Лъэпкъым и щІэдзапІэр кьыздежьэ Адыгеймрэ Шэрджэсымрэ лъэужьыр хэгъуэщэжати, зэрыщІэныгъэ лъэпкъ дяку дахьжкІэ лъэпкъ зыщыпсэу щыпІэр къэхутэнымрэ зыщыпсэу щыпІэр къэхутэнымрэ зэман хуейти, зи пщэ дэзыльхьэн кьытхэкІыртэкъым. «Іуэху мыублэ блэ хэсщ» жыхуаІэраци, абы иужь ихьащ ЩІэмэз щыпсэу щалэр. Хьусен и лэжьыгъэм зыкьыдигъахуэурэ, Шыгъушэхэ кьигъуэтыжащ. Ахэр дэсщ Адыгэ Республикэм щыщ Блашэпсэнэ (унагъуэ 15), Куэшхьэблэ (унагъуэ 17), Хьэтэжьыкьуей кьуажьхэм, Мейкьуапэ кьалэм, Къэрэшей-Шэрджэсым хыхьэ Зеикьуэ кьуажьэм щыпсэуухэр Черкесск Іэпхъуауэ кьыщІэкІащ. Хьусен абыхэм запищІащ икІи я кьекІуэкІыкІар зригъэщІащ.

Блашэпсынэ дэс нэхъыжьыфІ Шыгъушэ Іэмыр-бийрэ илъэс 98-м щигъуэ абы и анэмрэ (Къущхьэхэ япхъуе) ди лъэпкъым теухуауэ куэд ящІу кьыщІэкІащ. Ахэращ Хьусен дэнэкІэ иунэтІынуми гъуазэ хуэхьуар. Апхуэдэуи абы кьыдэІэпыкьуащ Блашэпсынэ кьуажэ администрацэм и унафэщІу щыта Іэмыирбий и кьуэ Мэрэмэд, Мейкьуапэ дэс ди унэкьуащ Анзор. Мухьэмэдрэ Анзоррэ лъэпкъ Іуэхум телажьэ щІалэхэщ.

АДЫГЕЙМРЭ Шэрджэсымрэ щыІэ Шыгъушэхэр зригъэщІыхуэ иужькІэ, Хьусен яужь ихьащ лъэпкъыр зэхуэпсынсу. А Іуэхум яужь итт КъБКъМУ-м и доцент Хьэбилин. Хьусенрэ Хьэбилрэ я акъыл зэтехуэу зы лъабжьэ зиІэ лъэпкъыр зэщІэпІэжьынымк. Теухуа Іуэхугъуэхэр яубзыхуащ. Зэхуэсым фІащащ «Шыгъушэхэ я зэгухьэ». Абдежьм кьыщыхальхьащ щыхубзхэм я гупжьей кьыдзэгъэпэщыныр, щІэблэр узынщэу, хабзэ яхэлъу кьэралым хуэщхьэпэу гъэсэныр зи нэІэ щІэтын хасэ зэхэщэныр, мылъку зэхэдзэ ящу зыхуэзфІэмыкІэхэм дэІэпкьуныр. Нэхъыщхьэу «Шыгъушэхэ я зэгухьэм» и кьалэныр лъэпкъым и кьуэпс зэпычар зэпыщІэжьынырт.

Пэжщ, Алий лъэпкъым теухуауэ лэжьыгъэщхэу зэфІигъэкІащ. Абы, нэхъыжьхэм ящІэж хьыбархэр, архив дэфтэрхэр, тхыдэтххэм я лэжьыгъэхэр кьигъэсэбэнурэ, тхыль щхьэхуэ кьыдигъэкІащ. Ар дунеим кьытехьэнымкІэ дэІэпыкьуэгъуэ хъуари Хьусенщ.

ИгъащІэм зэрымылъэгъуауэ щыпІэ куэдым щызэбгрыдза зэкъуэшхэр зэІущІэу я хьыбаркІэ, я псэукІэкІэ, я лэжьыгъэкІэ, я щІэблэм игъахьэкІэ зэпсэльыльэныр куэд и уасэщ. А Іуэхур яублащ Хьэбилрэ Хьусенрэ.

Шыгъушэхэ я зэхуэсым Адыгеим кьикІыу кьэкІуэ гупым я нэхъыжь Сыхэт Шыгъушэхэ, Мэкэрхэ, Думэнхэ, нэгъуэщІхэри.

Хьусен нэхъыбэрэ и псэльэгъуу щыта Хьеруйлан, адрей нэхъыжьхэми зэрыжаІамкІэ, Хэкужьым икІыу Тыркум кІуар Мусэбийщ. И кьуиплІыр щыгъуу ар гъуэгу техьащ (бынхэм я анэм и цІэр ящІэжыркым). Ахэр Хьэжы-Алий, Хьэжумар, Исмэхьил сымэт. Щалэ епланэр абы-хэм я гъусэу Тыркум щынэмысам и щхьэусыгъуэр ящІэркъым.

- Шыгъушэ Алий и тхыльым зи гугъу щищІа Хьэжы-Алий Хэкужьым кьигъэзэжри, илъэс нэхъ зимыІэжьэу аргуэру Тыркум игъэзэжауэ щытащ, - кьеІуэтэж адэкІэ Хьусен. - Хамэ щыпІэр псэупІэ зыхуэхъуахэм я гугъэр хахьртэкьым Кьэбэрдейм кьэкІуэжыну, ауэ абыкІэ хьыбарыфІ кьыІэримыІукІым тригъэшхуэхэртэкьым. ВластышІэ кьэунэхуам мыльку зыбгъэдэлым трахыу, дин Іэжьыкіуэр зэхэзехуэн ящІу щыІэхахым, я гугъэр хахьыри, щыпІэм зэрызыщагъэбгьдэным иужь ихьащ. ЗэрымыгъэжІуэдын, зэрыІыгъын папщІэ ХьэтІохъущыкьуейм икІахэм ХьэтІохъущыкьуейжь, ХьэтІохъущыкьуей Щыкіу жыІэхэр яухуащ...

Адэжь щыналъэм кьикІа кьэщІэхэм джэгу дахи хуэзхашащ. Хьусен и кьуэ Астемыри кьафэ екІукІэ утыкур игъэдэхащ. «Хэкужьым кьикІа ди кьуэш щыкІур кьофэ», - жаІэу ныбжьыщІэм Іэгуауэшхуэ хьэрт, сурэтхэр трахырт. Апхуэдэу кІуащ япэ махуэр.

ЛІэщІыгъуэм щІигъукІэ зэпэІэщІэу псэуа зэкъуэшхэм я мащІэтхэым зытепсэльыхьыхьи. ЕтІуанэ махуэм щэджагуэу нэужьым Хьусен щІэлъэІуащ лъэпкъым и нэхъыжьхэр зыщІэлъхьэм яшэну. Ар гъэщІэрэщІауэ щыттэкъым, мывэ кІыхьхэр сатыру екІуэжырт. Щыгъушэ лъэпкъыр кьэзытехъуэхЫжа нэхъыжьхэм я кхъащхьэ иуэжакэм тет мывэхэр зэманым ипхъэхауэ щІым епльыхьырт, Кавказым икІа щІалэм зыкьыхуягъэщхъ хуэдэ.

Ещанэ махуэм Хьусенрэ и щхьэгъусэ ФатІимэрэ, я бынитІыр ящыгъуу, я унэкьуэщ унагъуэхэм щыхьэщІащ, абыхэм я псэукІэр зрагъэльэгъуащ, нэхъ гъунэгъууэн зэрыщІыхуахэщ.

ТЫРКУМ щопсэу Шыгъушэхэ я тхыдэр нэсу кьэхута хьуакъым, ахэр унагъуэ 50-м щІегъу. Лъэпкъым и щІалэ пажжэжу Нихьэтрэ Ибрэхьимрэ я пщэ иралъхьэжащ а Іуэхур зэфІахыу Хьусен хьыбар кьыхурагъэхьыжьну. УнэцІэ хьэхур (Щокьарэ) яхьуэжурэ я адэжьхэм зэрахьар я кьащтэж. Тыркум щопсэу Шыгъушэхэм яхэткъым щІэныгъэ, Іэщіагъэ зимыІэ. Кьулыкъушхуэ зезыхьахэм ящыщщ Анкара кьалэм щопсэу Нихьэт. Лъэпкъым щыщ куэд Кьайсэр, Анталие кьалэхэм щопсэу.

Ежьэжыгъуэ махуэр лъэныкъуитІым я дежкІи тынштэкъым. Зэрырагъэблэгъам хуэдэуи, псори кьыхэзэхэсри, Хэкужьым лъэпкъым кьыхурагъэхь сэламым нэпсэр тещащэу Хьусен и унагъуэр кьрагъэжьэжащ, мыгувэу езыхэм ящыщ Хэкужьым кьэкІуэну псалъэ зэІапахри.

ШЫГЪУШЭ Хьэбас.
Бахьсэн щыналъэ, Зэманыгъэ и къуажэ.

Хьусен и унагъуэр ХьэтІохъущыкьуейжьым нэсац.

Хьусен тхьэмадхэм бгъэдэсщ.

АДЫГЭ ПСАЛЪЭ

Дыздэкіуэжым дауэ дахэзэгъэжыну?

● Іуэху еплъыкІэ

Пасэ зэманхэм Тыркур хэщІапІэ зыхуэхъуа ди лъэпкъэгъуэр нэхъыбэу щыпсэууэ щытар къуажэхэрщ. КъащІэхъуэ щІэблэр кьыдэкІуэтейуэрэ къалэхэм еджапІэ, лэжьапІэ кІуэурэ, нэхъыбэр абыхэм кьыдэнэжащ. А щІыпІэм щыІэ адыгэ жьыхэхэм нобэ я псэукІэр зэдгъэщІэну зыхуэдгъэзащ Къарэахьмэд къуажэм и унафэщІ Унэж Байкал.

- Сэ зэрысщІэмкІэ, Унэжхэ мы къуажэм япэу къэІэпхъуахэм ящыщщ, Байкал, сыт щекІуэкІрэ нобэ фи жыІэм?

Ди къуажэр зэрахуэрэ илъэси 100 ирокъу. А зэманым къриубыдэу ди жьыхэм мыІейуэ зиужьащ. Къарэахьмэдыр зыхьыхьэ Гёксун щІыпІэм (райцентрым) км 8-кІэ пэжжьэу аращ. Зэрыплъагъэущи, ди гъуэгухэм асфальт тельщ, унэхэм уэздыгъэ кІапсэхэр, псы зэрыкІуэну бжьамийхэр зэрырашалІэрэ илъэс 30-м щІигъуащ. Сэ сыщыщІыкІуи къуажэр сыбгынэри, илъэс Іэджэкіэ къалэдэсу сыпсэуащ, ауэ иджы Къарэахьмэдым къэзгъэзэжащ. Си бынхэм адыгэбзэр яІэщІэхуэжьыпэкІэ шынагъуэ щыІэти, сыкъыщыхъуам сыкъьекІуэлІэжащ. Дауэ хъуми, ди бзэр къуажэхэм нэхъ щыхъума хъуащ. Джэдкъаз диІэщ, унагъуэ псэущхьэхэр зыдохуэ, жыпІэнурамэ, къуажэм тщІэн щыдогъуэт.

Унэж Байкал

Ди жылэм еджагъэшхуэхэр кьыдэкІащ, абыхэм кьулыкъу хьарзынэхэр яІыгъыу къэралым и зыужьныгъэм хуолажьэ. Дээм хъулыкъу щыщІэныр Іэщіагъэу кьыхэзэыхари ди мащІэкъым, абыхэм яхэтщ генерал зыбжанэ. Нэхъыжьхэм ящыщу пенсэм кІуахэр адыгэ къуажэхэм кьыдэтІысхьажьыну дыхуейт. Иджыпсту зэманыр куэдкІэ нэхъ тынш хъуащ, щІыхуэхэр зыхуеину псори къуажэхэми къэсащи, мыбдежми псэукІэр къатехьэлъэнукъым, уеблэмэ гупсэхуГъуэ щагъэтынущ.

- Адыгэ лъэпкъым и лъабжьэр къыщежьэр Кавказыращ. Хамэ щІыпІэ щыпсэу дэтхэнэ зыми адэжь щІыналъэр и гум щегъаФІэ. Хэкум бгъэзэжыну, абы псэупІэ щызэбгъапэщыжыну апхуэдэ хъуэпсапІэ уиІэ?

- Пэжщ, Хэкур жэнэт щІыналъэу къытщыхъуу, ар ди лъэпІэу дыкъэхъуащ. Си унэкъуэщ Унэжхэр абыкІэ зэрыщыІэр сощІэ, сыкІуэныи си мурадщ, ауэ ар хэщІапІэ щІыжьым тезухуауэ си еплъыкІэр нэгъуэщІщ. Мыбдеж ди адэжьхэм я кхъащхьэхэр щыІэщ, ахэр кьызэбнэкІынырт тыншкъым. Уэзгупсысыир мащІэкъым: Тыркум щыпсэтебубла псэукІэр кьызэбнэкІыу, ар уи Хэкужьу щытми, щІэуэ нэгъуэщІ щІыпІэ гъащІэ щызэтебублэжьныр Іуэху кьызэрыгъэкІкъым. Дыздэкіуэжым дауэ дахэзэгъэжыну? Абы сыт щытщІэфыну пІэрэ? Куэд мэхъу абы и лъэныкъуэкІэ щхьэм щыкІэрахьуэ упщІэхэр. Дэ дымыгъэзэжми, дызэрыщІэу дыпсэуфынущ. Дызэкъуэтыну, дызэрыщІэну дыхуеймэ, Іэмал куэд щыІэщ. ПсынщІэу зызыужь дунейм кьытхуихь зэхъуэкІыныгъэфІхэм я фІыгъэкІэ дызылъэІэсыфынущ, хъыбаркІи дызэхъуэжэфынущ. Сэ дэнэ щІыпІэ сыщыпсэумэ, си лъэпкъым папщІэ схуэзэфІэкІыр злэжьыну сыхьэзырщ.

ЕМУЗ Баязыт.
Тыркуи, Мараш вилайет.

P.S. Мараш вилайетым хиубыдэ Къарэахьмэд джылаахъстэней къуажэм щопсэу КІэмпІарэхэ, Бэлагъэхэ, Унэжхэ, Дэрагъуэхэ, Балъкъэрхэ, Гъудэхэ, АфІэунэхэ, Зэшокъуэхэ, Сэбанхэ я унагъуэхэр.

УДЖЫХЬУ Исам

Тхыдэ гъуэгуанэхэм я джэрпэджэжхэр

Жэщ зекІуэныр кьоху
Кьыщыхэхъыжьэ
Си гупсысэ щхьэм кьыщхьэрыуам.
Сыхешэжри
Зэман блэкІа жьыжьэм,
Кьобэуэжьыр тхыдэм и хьэуар.
Сытехьащ ныжьбзи
А гъуэгу жьыжьэм,
Гъэгум тхыдэр кьытызоджькІыж.
ЛІэщІыгъунщэ ныбжькъэм
Я лъэужьу
Зы гъуэгу Іыхьэ пащхьэм щотэджьыж:

Мыр си лъахэм
И лъэхъэнэ дыщэщ,
Партыжь лъапсэм хабзэр щошууей.
Адыгэжь и хабзэр
Хуэхъуу фащэ,
Си лъэпкъышхуэм кьыдоплъей дунейр...

Нэгум щІэтщ иджы
НэгъуэщІ лъэхъэнэ:
Адэжь хэкум топкІэ кьыхэуа
Бийм нэщэтщ бгырысыр
Пэн-кьэнэну,
Хунтынигъэщ лъэпкъыр щІэзэуар.
Губжьым,
Зауэм
Ехьыр псори, ешхыр,
Лей зэрахьэм мыуэр кьигъэчащ.
Ауэ игъэльапхъэу и щхьэр,
Лъахэм
Бийм мэскъалкІэ худимычыхьа...

Гъуэгу ещанэр -
Ар Истамбылакіуэщ:
Гур зыкьутэ гъуэгум я гъуэгуж, -
Сабий кьупщхьэ
Гъуэгум телъщ Іэпілакіуэу,
Лыжь жьакІэхум и щхьэр егьенж.
Гъатхэ ящІащэу
Щалэ, ищащэ шырхэр,
Зи кьабзагъ, дахагъэр зэнэзыпс
Пщащэхэр ящІащи гъэр
Хьэ щыгъхухэм,
Гъыбзэ къэІум кьожьбзэхыр нэпс.
Хы фІыщІэжьым и толъкъуэ
Кьэдзакъэм
Къэгъэзэнщэу жьэдельафэ КХЪУХЬ.
Зы лъэпкъ псо
Щыхъыншэу ягъэджалъэ,
Зы лъэпкъ псо щыгушхуэм щракъуэхь.

Гъунэгъу пэжу
Дызыщыгугъаэхэм
Гъым, нэмысым иращыф сату.
Нэжьгъущыдзэу
Дзэр тхуэзрагъэшхыр
Бгъэжь нэпсейхэм, дащІу хэутэн...

Гъуэгу еплІанэрщ.
Нэгум щІокІ Апсынэ,
Лъэпкъ Іэщэншэ, гужьгъжьыншэ лъэпкъ.

ХьэІуцыдзым
Кьыщипхъуащи и нэр,
ИщІэркъым щыІэжу гущІэгъэу лъэпкъ.

Ауэ пэлъэщакъым
Пэжым мыуэр.
Хьэжьыкъалэ, Мейкъуапэ, Налшыч - ЗылІ и быну
Лъэпкъыр щызэгъусэм
Гуауэм я нэхъ хьэлъэри пхуошэч...

Зэщімжьыхьу ящжьри шы-уанэр,
Лъэпкъым нобн пещэр и гъуэгуанэм.

Сирие, Хьэлэб

МЕРЭТЫКЪУЭ Метин

Си хэку

Адэжь щІынальэм и кІэдахъуэм
СыкьышщІэкІатэм удз гъэгъауэ,
Іэфіыгъэм гъащІэр щыз ищІынт,
Псэхугъуэр си псэм щыхэпщынт.

Адэжь щІынальэм и къурш щІагъым
Си гъащІэр псыуэ кьыщежьатэм,
ГуфІэгъуэ защІэр есхьэхынт,
Кьуршыбгъэ гъагэр псым кьищынт.

Голландие, Амстердам

ХЪУНЭГУ Надия

Хэхэс уэрэд

Сэ сы хэхэсщ -
ЩІэкІащ Хэкужьыр нэгум.
Ауэ сыт щыгъуи
Къахэм псэр хуозэш.
ЛІэщІыгъуэ кІуам
Тхьэгъуи хуэхъуауэ си гур
Гуфіэгъуи гуауи
Абы хузогуэш.
Жьыбгъэ унэншэ закъуэрщ
Си ныбжьэгъур.
Пэрымыльагъымк -
Сэщхьу ар нэщхьейщ.
Зощыджэу кьыздехь а жьым
ГъащІэ гугъур,
Дыхэподжэж -
ПІалъэншэу дыпейтейщ.
Жьыр гъуэгу техьамэ -
Сэри зызоІэтыр;
ХьэпщІэууэ арп
Кьызбгъэдоуэж, -
Дыхэпэгъэгъуэ зеиншэ
Тхьэмыщкіинтіыр, -
Дыщалъхуа унэр
Дэ кьыдолъыхьуэж.

Иордание, Амман

Адыгэ театрым и щІэблэ

Сурэтым щыхэзгъ: **Джатэжьокъуэ Константин, Семэн Астемыр, Шышп Къантемыр, Блашэ Имран,** *щытхъэр:* **Батыр Іэдэм, Багъ Инэ, Къурмэн Регинэ, Сэбашэ Ленэ, Зэмай Іэмин э, МафІэдз Заирэ.**
Тезыхэр **КЪУМАХУЭ Аслъэнщ.**

Ди республикэм къыщыхаха щІалэгъуалэ гуп Щукин Борис и щІэр зезыхьэ театр институтым щІэсэнтІ инэкІэ ягъэкІуауэ щытащ адыгэ студиеу щагъасэм. Я гъэмахуэ зыгъэнсхуугъуэр Къэбэрдей-Балъкъэрым къэкІуэжауэ абыхэм иджыпсту щагъакІуэ. Мы махуэхэм ящыщ зым студентхэр кьеблэгъащ «Адыгэ псалъэ» газетым и редактор нэхъыщхьэ, Къэбэрдей Адыгэ Хасэм и тхьэмадэ Хьэфыщ Мухьэмэд и деж.

ХЬЭФЫЩІЭР абыхэм гуапэу яІущІащ, я Іуэху зы-Іутым щІэупщІащ, адыгэ лъэпкым и щІэкІэ-псэукІэм яхутепсэлыхьащ, урыс тхаКІэушхуэхэм я кьалэмыпэм къыщІэкІауэ адыгэбзэкІэ ІэздзэкІа тхыгъэхэр, ди лъэпкъ тхаКІуэхэм я Іэдакъщ Іэ пьесэхэр къагъуэтыныжмкІэ сэбэп яхуэхьуащ. ЩІалэгъуалэм яфІэгъэщІэгъуэну щІэупщІащ Мухьэмэд зи унафэщІ газетым и тхыдэм, нобэкІэ гу нэхь зыльитэхэм, лъэпкъ Іуэхум иужь зэриты м. А псоми я жэуапыр тхьэмадэм ирита нэужь, ди хьэщІэ студентхэм упщІэ зыбжанэкІэ зах уэгъэзащ Москва щагъэкІуа ильэситІым зыхуагъэсахэм, яджахэм, кьыхаха ІэщІагъэм зэряхущытым, я мурадхэм, нэгъэущІхэми теухуауэ.

Щукиным и цІэр зезыхьэ театр институтым адыгэ студиеу тІу щеджащ, мыхэр ещанэ гущІ. ЦІыху 12 хьу студием щыщ дэтхэнэ зыми иджы щыщІэдзауэ сценэм иту зельагъэр, республикэм и щэнхабзэ гъащІэр кьагъэщІэрэщІэжьыныр, щІэщІгъуаГъ гуэр халъхьэныр я хьэпсапІэу йоджэ.

Зэмай Іэмин э: - Москва яп э дыдэу дыщыкІуам, кьалащхьэр зыльэгъуаи зымыльгъуаи кьытхэти, псори тфІэтельыдджэу зытпльыхьырт. Яп махуэхэм тІэкІу гуитІ-щхьитІу дыщытами, дыкьикІуэтакьым. Институтым дызэрыщІыхьэу ди энэ дыкІуэжа хуэдэу кьытщІыхьауэ, Апхуэдэу ЩІыпІэ Іув щызекІуэркъым, щеджэхэр кьытхуэгуагъэ щыщІагъуфІыкІыу дызрагъэщІыхуащ. ЕгъэджакІуэхэрати, хуабжьу гуапэу кьытІуащІащ. Еджэн щІэдзэ нэужьи, щІэныгъэ зэгъэгъэуныным димыхьэха кьытхэткьым. Жащ хьуху доджэрэ, щщыхьэщхьэ хуэкІуэ хьауэ дыщеэшхэм джэн, дыкьыщІэкІыжьыну дыхуэмейуэ апхуэдэщ.

Ди курсым и унафэщІ Ворошиловэ Людмилэ теуХуауэ щхьэхуэу жысІэну сыхуейт, джэдкъуртым хуэдэу кьытщхьэщыту, сыт хуэдэ Іуэху диІэми кьыддиІыгъыу зэрыщытыр. Ар анэ етІуанэ тхуэхъуауэ жыгІэмэ, щІы дупсынукъым. Сыту жыпІэмэ, дэтхэнэми кьытщІэупщІэу, ди гукъыдэжьыр зыхуэдэм сыт щыгъуи гу льитэу апхуэдэщ. КьищынэмыщІауэ, ди лъэпкъыбзэм, щэнхабзэм, хабзэм фІэгъэщІэгъэуну зыщегъэгъэгъуаз. Иджы адыгэбзэ идогъащІэ, адыгэ кьафэм хуэдгъэсащ.

Батыр Іэдэм: - Дэнэгъэущ лъэпкъ дыкъыхэхкІауэ, нэгъэущ щІыпІэ дыкьикІауэ кьащыхьуркъым дызыхьыхьахэм, хуабжьу кьытхуэгуапэщ. Пэжщ, ди егъэджакІуэхэр кьыщытхуэгубжь кьохьу, кьуаншагъэ гуэр тІэщІэкІамэ. Ауэ апхуэдэхэм дежи дифІ эрыгъэрахуэр кьыдгурОІуэ. Я лэжьыгъэм фІы, хьэр кьыпэкІуэну хуейщи, йогугъу, ар зыхьдощІыкІри, щыуагъэ эрыдмыщІэным дыхущІокъу. Си щхьэкІэ сыкъапштэмэ, ди школ егъэджакІуэхэм нэхьрэ нэхь кьытхуэсакъыу кьысщохьу ахэр.

Багъ Инэ: - Нэхьыбэу си гуапэ хьур ди хабзэр, ди бзэр щІымэгъупщІу, дыкьызыхэкІа лъэпкъым дыхуэфащІу зыльэгъуаи кьытхэти, псори тфІэтельыдджэу зытпльыхьырт. Яп махуэхэм тІэкІу гуитІ-щхьитІу дыщытами, дыкьикІуэтакьым. Институтым дызэрыщІыхьэу ди энэ дыкІуэжа хуэдэу кьытщІыхьауэ, Апхуэдэу ЩІыпІэ Іув щызекІуэркъым, щеджэхэр кьытхуэгуапэу зыгъэгъуфІыкІыу дызрагъэщІыхуащ. ЕгъэджакІуэхэрати, хуабжьу гуапэу кьытІуащІащ. Еджэн щІэдзэ нэужьи, щІэныгъэ зэгъэгъэуныным димыхьэха кьытхэткьым. Жащ хьуху доджэрэ, щщыхьэщхьэ хуэкІуэ хьауэ дыщеэшхэм джэн, дыкьыщІэкІыжьыну дыхуэмейуэ апхуэдэщ.

Ди курсым и унафэщІ Ворошиловэ Людмилэ теуХуауэ щхьэхуэу жысІэну сыхуейт, джэдкъуртым хуэдэу кьытщхьэщыту, сыт хуэдэ Іуэху диІэми кьыддиІыгъыу зэрыщытыр. Ар анэ етІуанэ тхуэхъуауэ жыгІэмэ, щІы дупсынукъым. Сыту жыпІэмэ, дэтхэнэми кьытщІэупщІэу, ди гукъыдэжьыр зыхуэдэм сыт щыгъуи гу льитэу апхуэдэщ. КьищынэмыщІауэ, ди лъэпкъыбзэм, щэнхабзэм, хабзэм фІэгъэщІэгъэуну зыщегъэгъэгъуаз. Иджы адыгэбзэ идогъащІэ, адыгэ кьафэм хуэдгъэсащ.

Батыр Іэдэм: - Дэнэгъэущ лъэпкъ дыкъыхэхкІауэ, нэгъэущ щІыпІэ дыкьикІауэ кьащыхьуркъым дызыхьыхьахэм, хуабжьу кьытхуэгуапэщ. Пэжщ, ди егъэджакІуэхэр кьыщытхуэгубжь кьохьу, кьуаншагъэ гуэр тІэщІэкІамэ. Ауэ апхуэдэхэм дежи дифІ эрыгъэрахуэр кьыдгурОІуэ. Я лэжьыгъэм фІы, хьэр кьыпэкІуэну хуейщи, йогугъу, ар зыхьдощІыкІри, щыуагъэ эрыдмыщІэным дыхущІокъу. Си щхьэкІэ сыкъапштэмэ, ди школ егъэджакІуэхэм нэхьрэ нэхь кьытхуэсакъыу кьысщохьу ахэр.

Багъ Инэ: - Нэхьыбэу си гуапэ хьур ди хабзэр, ди бзэр щІымэгъупщІу, дыкьызыхэкІа лъэпкъым дыхуэфащІу зэрыхуэпІэн хуейр жамыІэу, ягъэ я псэрэ зІуахауэ кьыддгъэдэтщи, фІыщІэ яхуэфащэщ. Уебгъэ, абыхэм гу зыщылъыдагъэтэж щІыпІэ: урысхэм зедгъэщхьыну яужь дихьамэ е абыхэм я хьэл гуэр кьыддалъэгъуамэ, апхуэдэ фи хабзэт-тІэ фэ, щхьэфыфеим фытемытыжрэ жаІэу.

Семэн Астемыр: - Адыгэм ди бзэр, псэльэкІэр, утыку итыкІэр фІыуэ тщІэныжмкІэ сэбэпышхуэ кьытхуэхъуащ Кьул Амир. Щэнхабзэм и щхьэхуэзныгъэхэмэ дыхьырт. Яп махуэхэм тІэкІу гуитІ-щхьитІу дыщытами, дыкьикІуэтакьым. Институтым дызэрыщІыхьэу ди энэ дыкІуэжа хуэдэу кьытщІыхьауэ, Апхуэдэу �щ